

LİBYA'DA NELER OLDU?

Yrd.Doç.Dr.Sait YILMAZ*

Giriş:

Libya'da olup bitenler uluslararası ilişkilerde büyük güçlerin ve sözde eksi dostların acımasızlığını gösteren bir kurt kapanının ve 21. yüzyılın başında uluslararası hukukun ne kadar ayaklar altına alınabileceğinin göstergesi olarak tarihe geçmektedir. BM'nin 1973 sayılı kararı sözde sivilleri korumak için alınmışken Paris'te alelacele bir toplantı düzenleyip, toplantı sona ermeden saldırgan bir hava harekâtı başlatılmıştır. BM kararının nasıl uygulanacağı belli değilken ve diplomatik yollar tamamen tüketilmeden Libya'nın üzerine çullanılmış, NATO da bu işe alet edilmiştir. Otokrat da ola bir ülkenin kendi rejimini ya da egemenliğini koruma hakkı elinden alınmış, iç savaş çıkarılmış ve bu savaşın tarafı olunmuştur. Savaşın sonunda NATO Genel Sekreteri Rasmussen, NATO'ya büyük övgüler düzerken, Libya Savaşı'nı; hem NATO'nun birlik ve beraberliğinin hem de Avrupa Birliği ile birlikte gelecekteki görev paylaşımının önemli bir müjdecisi olarak ilan etmekteydi. Bir iki ülke hariç Ortadoğu'da demokrasinin zerresi olmadığından bu coğrafyada artık "sivilleri korumak" bahanesi ile savaşlar çıkarılmaktadır. Ancak Libya'da en çok zayıt bizzat NATO tarafından sivillere verdirilmiş, en çok onlar öldürülmüşlerdir. Nitekim NATO'nun hiç sivil zayıt olmadı açıklamasını gülünç bulan BM Rusya Daimi Temsilcisi Vitaly Çurkin, NATO'dan BM Güvenlik Konseyi'ne vermek üzere yeni bir rapor istemiştir¹. Şimdi Libya'da neler olup-bittiğine bakalım.

Batının Libya'da NATO dışı operasyonları..

Libya'da BM Güvenlik Konseyi'nin sivilleri korumak için verdiği askeri güç kullanımı yetkisi bir sivil savaşın ve kabile savaşının tarafı olarak müdahalede bulunma anlamına gelmiyordu. Fransa ve İngiltere bunu dikkate almadı, Bingazi'nin savunulmasına katıldı. Elinde silah olan her Kaddafi destekçisi sivil olmasına rağmen isyancı sivillere karşı tehdit kabul edildi². İsyancılara 100 kadar dış istihbarat servisi ve özel operasyon elemanı rehberlik etti. Yabancı askeri danışmanlar hükümet kuvvetlerini bombalayan NATO uçaklarına taktik istihbarat verdi. Bu savaş BM görev tanımına ters düşmekten kaçınmak için NATO komuta yapısı dışında yürütülmekteydi. Çoğunlukla ortalıkta görünmeyen bu güçler isyancıları Tripoli'ye saldırmak için bir ordu haline getirdi³. CIA, NATO operasyonuna dâhil değildi ve örtülü operasyonlara devam ediyordu. NATO ülkelerinin Libya'ya gönderdiği kayıt dışı danışmanlar da NATO'nunkinden daha fazla bir görev tanımı ile isyancılarla işbirliği yapıyordu. Arap istihbaratı da Kaddafi'yi bulmak konusunda oldukça gayretli idi ve bir keresinde oldukça yaklaştılar.

NATO harekât kararı almadan önce karadaki saldırılara NATO'nun dâhil olmasına sadece Türkiye karşı çıkmıştı. Libya'daki Batı operasyonları sanıldığı ya da kamuoyuna yansıtıldığı gibi denizde abluka, hava da uçuşa yasak bölge ve sivilleri korumaya yönelik hava operasyonları ile sınırlı olmadı. Hava unsurlarının Libya güçlerini vurması için özel kuvvetler ülke içinde her yere dağıldılar, bununla da kalmayıp muhalif güçleri örgütlediler ve eğittiler, lojistik destek sağladılar, çatışmalarda muhalif güçlere liderlik ettiler, operasyonları planladılar ve iletişimi

* İstanbul Aydın Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Öğretim Üyesi, ORKAM Müdürü, saitiyilmazqaydin.edu.tr

¹ Cumhuriyet: Rusya; NATO'nun Açıklaması Akıl Dışı, (21 Aralık 2011), s.9.

² Steven Erlanger: What the War in Libya Tells Europe, *Strategic Europe*, (September 21, 2011).

³ Lolita C. Baldor and Slobodan Lekic: NATO covert guidance steered Libyan rebel gains, *The Associated Press*, (Aug 23, 2011).

sağladılar⁴. Libya'da isyancılara ve hava harekâtına rehberlik eden İngiltere ve Fransa'nın yeteri kadar özel kuvvet mensubu bulunmakta idi. Aynı kapsamda Mısır'dan 100, Katar ve Ürdün'ün her birinden 20, İtalya'dan 10 ve Bulgaristan'dan 12 kişi vardı⁵. Katar'ın yüzlerce askeri Libya'daki isyancılara katıldı, aynı zamanda NATO harekâtına hava kuvvetleri ile de destek verdi. Katar yetkilileri, isyancılar yeterli tecrübeye sahip olmadıklarından isyancılar ile NATO arasında bağlantı kurduklarını da açıkladı.

Libya Ulusal Geçici Konseyi (UGK) lideri Mustafa Abdül Celil de Katar'ın yapılan savaşta ana ortak olduğunu ve hatta Katarlıların Kaddafi'nin elindeki kasaba ve şehirlerin alınması için gerekli hareket planlarını hazırladıklarını söyledi⁶. UGK'de yer alanların çoğu Kaddafi döneminin düşük seviyedeki hükümet görevlileri idi ve muhalif olarak tanımlansa da geçmişte pek çok adi suça karışmışlar. Silahların çoğu her nasılsa karaborsadan geldi ve muhalif grupların etrafında isyana katılanlar arasında İslamcı gruplar öne çıktı. Batılılara göre Libya operasyonlarının bu kadar uzamasının nedeni; isyancıların farklı ideolojileri, eğitimsizlikleri ve kabiliyetsizlikleri sonucu istenen operasyonel kıvama getirilmelerinin zorluğu idi. Buna rağmen başarı ancak Kaddafi'nin ölümü ile gelecekti ve Batılılar başından beri öncelikle kelle avına çıkmıştı. Libya operasyonlarına katılan İngiliz özel askeri şirketlerinin başında Aegis gelmekte idi.

Fransa Dışişleri Bakanı Alain Juppe, Europe-1 radyosunda isyancıları eğitmek için eğitimci gönderdiklerini söylüyordu. Ülke içindeki Batılı askeri planlayıcılar ve hava kontrolörleri sayesinde NATO hava taarruzları gittikçe daha isabetli hale gelmeye başladı. CIA ve diğer Amerikan istihbarat servisleri bilgi toplamak için Kaddafi ile yakın işbirliği yaptıkları dönemde edindikleri kaynakları kullandılar. Yabancı ordu danışmaları yakalanan sadık askerleri sorgulayarak Kaddafi'nin zayıflıklarını tespit ettiler. BM'nin verdiği görev dâhilinde olmamasına rağmen isyancılar NATO'nun insansız keşif araçları (drones) ile desteklenmekteydi⁷. Amerikan casus drone'ları yollarda ve sokaklarda Kaddafi'ye bağlı güçlerin araçlarını ve çatışmalarını takip etti. Uydular ve casus uçaklar Kaddafi veya oğluna ait olabilecek telefon ve telsiz sinyallerini topladı.

NATO neler yaptı...

Dünyanın en zayıf ordularından biri olan Libya ordusuna karşı NATO'nun yedi ay sürdüğü bu savaş sivilleri korumak adına yapıldı ama herkes açıkça biliyordu ki ittifak sivil savaşa bir taraftan katılmakta idi. Nitekim Kosova'dan sonra Libya'da da "sivilleri korumak" yeni tezgâhın adı oldu. UGK lideri Abdül Celil, Ağustos 2011'de Katar'da yapılan toplantıda NATO yetkililerinden yardım istedi. Bu toplantıda NATO'dan Fransa, İtalya ve Türkiye'nin temsilcileri vardı⁸. NATO'nun bombardımanları, uçuşa yasak bölgesi, silah ambargosu ve gemilerin sahilde devriye görevlerinin hepsinin ortak amacı isyancılara nefes aldirmek, silah ve mühimmat bulmasını sağlamak, daha etkili savaşmalarını sağlamak içindi⁹. Libya'daki NATO operasyonları esnasında ittifakın uçakları 26.000 sorti yaptı ve isyancılara yardım etmek, Kaddafi güçlerini vurmaya çalışarak amacı ile çoğu sivil 6.000 hedefi bombaladı¹⁰.

⁴ George Friedman: Libya and Iraq: The Price of Success, STRAFOR, October 25, 2011.

⁵ David Stringer : U.K. think tank: Libya campaign needed luck, The Associated Press, (Sep 23, 2011).

⁶ Agence France-Presse: Qatar Admits It Had Boots on Ground in Libya, Defense News, (26 Oct 2011).

⁷ Kimberly Dozier: Lessons from Saddam hunt applicable in Libya, The Associated Press, (Aug 27, 2011).

⁸ Libyan rebels ask NATO continue assistance, The Associated Press, (Aug 29, 2011).

⁹ Lolita C. Baldor and Slobodan Lekic: NATO covert guidance steered Libyan rebel gains, The Associated Press, (Aug 23, 2011).

¹⁰ Laurent Thomet: NATO Declares Oct. 31 End to Libya Mission, Agence France-Presse, (28 Oct 2011), <http://www.defensenews.com/story.php?i=8083842&c=MID&s=AIR>

20 Ağustos 2011'de Libya'daki isyancı güçler Tripoli'yi ele geçirmek için savaşımaya başladığında NATO uçakları onların yolunu temizlemek üzere yardım etti. Bu taarruzla isyancılar altı aylık savaşın en önemli safhasında NATO yardımı ile başarılı olarak şehrin büyük bölümünü kontrol altına aldılar. Hava gücünün kazandığı bu savaşın asıl savaşçıları Amerikalı pilotlardı. Kaddafi güçlerine karşı silah kullananlar sivildi, onların saldırıyor olması masum olmalarını engellemiyordu. Zaten onlara silahları veren de yol gösteren de Batılılardı. ABD aynı zamanda Avrupalılar da olmayan sinyal istihbaratı, psikolojik operasyon kabiliyetleri ile destek oldu. Kaddafi yakalanmadan önce 75 araçlık silahlı bir konvoy ile Sirte'ye hareket halinde idi. NATO uçakları saldırarak konvoyun dağılmasına ve birçoğunun imha olmasına neden oldular. NATO hava operasyonları ile Libya'nın 1000'den fazla tankı, aracı ve silahı ile Kaddafi'nin komuta-kontrol ağı imha edildi¹¹. Ağustos 2011'de isyancılar Tripoli'ye saldırıya geçtiğinde NATO savaş uçakları yakın hava desteği sağladı ve onları durdurmaya yönelik her direnişe saldırdı.

NATO kuvvetleri BM görev tanımının dışına çıkarak Kaddafi avına da çıktılar. Sözde sivilleri korumak için yapılan keşif ve istihbarat faaliyetleri gerçekte Kaddafi bulmaya ve mümkünse vurmaya yönelikti. Amerikalılar bunu inkâr etse de İngiliz Savunma Bakanı Liam Fox NATO istihbarat ve keşif vasıtalarının Kaddafi'yi avlamaya çalıştığını açıklıyordu¹². İlginç olan Libya müdahalesi Avrupalıların liderliğinde yapılmış olmasına ve bu savaşta NATO ile Avrupa arasındaki işbirliğine atf yapılmış olsa da Avrupa Birliği bu savaşta hiçbir rol oynamadı. Dahası Avrupa gibi kendisi de büyük bütçe sıkıntısı içinde olan ve savunma harcamalarında kısıtlamaya giden ABD, bundan sonra da arka koltukta oturmaya ve masrafları paylaşmaya devam etmek isteyecektir. Özetle ufukta Afganistan türü bir müdahale yoktur. Harekât özellikle ittifakın Avrupa kanadındaki eksikleri bir kez daha belirgin hale getirdi ve NATO Genel Sekreteri Rasmussen üye ülkeleri "kaynakların havuza konulması ve paylaşılması" konseptini uygulamaya çağırdı.

Libya'nın durumu ve neler olacak?

Libya coğrafi olarak stratejik öneme sahip bir ülke değildi. Batılılar için ülkeyi çekici kılan sadece petrolü oldu. Libya, Tunus gibi homojen bir ülke de değildir. İtalyan sömürgecilğine karşı ortaya çıkan Libya milliyetçiliği bitmiş artık ülkeyi ideolojik olarak eski Sufi anlayışın hâkim olduğu İslamcılık sarmıştır. Yeni lider Mustafa Abdül Celil öncelikleri olarak çok eşliliği, İslami bankacılık, şeriat düzeninden bahsetmekte ama anayasa ve seçimlerden bahsetmemektedir. İslamcılar bir kere iktidara gelince onu hep tekeline almak istemişlerdir. Nedense bunu yaparken tüm İslamcılar "ılımlı" olduğunu iddia etmektedir¹³. Libya mahvolmuştur, en az 500 milyar dolar zarar vardır ve bir daha asla bir ülke olamayacak yani parçalanacaktır. Libya'da her şey sıfırdan başlamak zorundadır. Kaddafi rejiminden geriye kalan fiziksel, siyasi ve kültürel hiçbir şey yoktur. Kaddafi'den geriye ne bir yargı sistemi ne işleyen bir bürokrasi ne bir sivil toplum ne de siyasi partiler kaldı.

Hâlbuki Libya, Batı ile barışmak için pek çok şey yapmıştı. 2003 yılında kitle imha silahı programını durdurmayı kabul etti. Nükleer program donanımı ve 11.5 pound uranyumu 2009'da teslim etti. 2003 sonrası kimyasal silah araştırma ve üretim tesislerini kapattı ve 3.500 kimyasal silahı imha etti¹⁴. Condoleezza Rice, 2008'de

¹¹ Slobodan Lekic: NATO didn't know Gadhafi was in bombed convoy, The Associated Press, (Oct 21, 2011).

¹² Lolita C. Baldor and Robert Burns: Pentagon: U.S., NATO not in Gadhafi manhunt, The Military Times, (Aug 25, 2011). <http://www.militarytimes.com/news/2011/08/ap-uk-says-nato-assisting-in-gadhafi-hunt-082511/>

¹³ Marina Ottaway: What Political Models Might Shape the Arab World?, Carnegie Endowment for International Peace, *NewsHour*, (October 24, 2011).

¹⁴ Douglas Birch and Kimberly Dozier: NATO tracking Libya's weapons stockpiles, The Associated Press, (Aug 23, 2011).

Tripoli'ye gelerek Kaddafi ile ilişkilerin düzeldiğinden bahsetmişti. Kaddafi'nin öldürülmesi sonrası Libya'ya giden ABD Dışişleri Bakanı Clinton ise "özgür Libya topraklarında bulunduğum için gurur duyuyorum" dedi¹⁵. ABD, Libya'daki isyancılara Şubat'ta ayaklanmalar başladığında 135 milyon dolar vermişti şimdi ise Clinton yaralıların tedavisi ve silahların korunması için 11 milyon dolar yardım vaat etti. Sivilleri korumak için yapılan savaşta 15.000 kişi yaralandı ve 1.500 kişi ampüte oldu¹⁶. Söz konusu paranın 6 milyon doları Libya'ya verilen füzelerin korunmasına ayrılacaktır. Yardım program içinde İngilizce eğitimi ve tabii ki Fulbright kursları olacaktır.

Halen Kaddafi'ye sadık gruplar Libya'daki iç savaş en önemli tehdit kaynağı olmaya devam ediyor. Kaddafi'den geriye önemli miktarda silah ve hala Kaddafi yanlısı gruplar kaldı. Libya'da Kaddafi döneminden kalan silahların bir kısmının Darfur'daki isyancılara, El Kaide'nin Kuzey Afrika'daki birimlerine gönderildi, geriye kalan halen Libya'da bulunan militanların elindedir. Bu silahlar arasında omuzdan atılan füzeler, makineli tüfekler ve mühimmatın komşu ülkelere de (Çat, Mali, Nijerya) gitmiş olması endişe konusudur. Çat, Büyük Sahra çölünün teröristlerin kontrolüne girmesinden endişe etmektedir. Kaddafi kuvvetlerinin 20.000 füzesi olduğu dikkate alınarak, bunların çoğunun henüz kullanılmadığı değerlendirilmesi yapılmaktadır¹⁷. Yani hiç bitmeyecek bir iç savaşın başlaması için her şey mevcuttur. NATO da Libya'da kuvvet bırakmayı çok riskli buldu, mevcut durum kaosa yani yeni bir iç savaşa gebe dir. Yeni Libya'da kabile çatışmaları yanında İslamcı-Laik bölünmesi ve Arap-Berberi bölünmesi öne çıkacaktır.

Sonuç Yerine: Batı Libya'da çöktü..

Libya, NATO'nun geleceği için kötü bir model olmuştur; ülkelerin çoğunun katılmadığı, mühimmatın bulunamadığı ve belirtilen siyasi amaçlara uygun yeterli vasıta ve hedeflerin olmadığı bir tecrübe oldu. Avrupa giderek solarken NATO ittifakı da giderek "anlamsız" hale gelmektedir. NATO'nun güçlü ülkelerinin önemli bir kısmı harekâta katılmadı ya da İspanya ve Türkiye gibi ülkeler savaş uçağı vermedi. Sadece Danimarka ve Norveç hava harekâtında beklenenden fazla gayret gösterdi. Fransa, nükleer güçle çalışan uçak gemisini tamir için çekerken, İtalya'da para tasarruf etmek için çekti. Harekâta aktif olarak katılan 8 ülkenin çoğunun mühimmatı yoktu ve yorgun ABD'den satın aldılar. Almanya, uçuşa yasak bölge uygulamasında yer almayı reddetti. Amerika, İngiltere ve Fransa'ya meydanı bırakıp arka koltuğu tercih etti. ABD, istihbarat, havadan yakıt ikmali ve daha isabetli bombardıman işlerine yardım etti. Libya tecrübesi gösterdi ki ya Avrupalılar dünyanın sadece yumuşak güçle dönmediğini anlamak zorundadırlar. Ya da bu işin ne kadar pahalı ve zor olduğunu anlayarak bu tür işlerden vazgeçeceklerdir.

¹⁵ Kim Gamel and Rami Al-Shahebi: Libyans close to victory over Gadhafi forces, The Associated Press, (Oct 18, 2011).

¹⁶ Matthew Lee: Visiting Libya, Clinton offers new aid package, The Associated Press, (Oct 18, 2011).

¹⁷ Tim Wither: Libya Arms Threaten to Infiltrate Africa Conflicts, Agence France-Presse, (21 Oct 2011).